

СТАНОВИЩЕ
за дисертацията на Антоанета Василева Петкова
„Армейски съветници и дипломация.
Франция и военните реформи в Османската империя през XVIII век”

Дисертацията на Антоанета Петкова, посветена на френските военни съветници в Османската империя през XVIII в., се обръща към една на пръв поглед доста разработвана проблематика, към която като че ли не остава да се добави нещо кой знае колко съществено. Запознанството с текста на дисертацията обаче веднага убеждава, че в действителност възможностите на темата далеч не са изчерпани. Идеята дейността на съветниците да бъде осветлена не само от гледна точка на техния принос за модернизацията на османското военно дело, но и през призмата на дипломатическата им активност, се е оказала сполучлива и се е материализирала в един нов, допълнен с непознати досега детайли, прочит на френско-османските отношения от 30-те години на XVIII в. (т.е. от пристигането в земите на султана на граф Боневал - първият французин, който служи като османски военен съветник) до 1807 г. (т.е. до падането от власт на султана-реформатор Селим III и до Тилзитския мир, който практически бележи края на продължилото няколко десетилетия френско-османско военно сътрудничество).

Темата е сложна и многоаспектна и предполага познания поне в три области: 1/ външната политика на Франция и френско-османските отношения като част от европейската система на международни отношения през XVIII - началото на XIX в.; 2/ развитието на Османската империя през същия период, първите кълнове на нейната модернизация и вътрешните пречки, с които този модернизационен процес се сблъсква; 3/ актуалното състояние на и новостите във военното дело през въпросната епоха. За чест на авторката, тя е успяла да навлезе достатъчно надълбоко и в трите посочени области, като във всяка една от тях демонстрира похвална осведоменост. Непременно искам да отбележа и солидната изворова база на дисертационния труд. Освен върху различни публикувани източници, той почива и върху богат първичен материал, извлечен от дисертантката при работата ѝ в български, френски и турски архивохранилища и библиотеки. Може само да се съжалява, че на страниците на своята дисертация г-жа Петкова се е ограничила с прякото експониране единствено на онези свои находки, които имат визуален характер, като например географски карти и планове на крепости и други военни съоръжения (някои от които, между другото, се отнасят до обекти на територията на днешна България), и че в труда ѝ, под формата на приложения, не е намерила място и една подборка от най-интересните необнародвани писмени източници, използвани в изследването.

Дисертацията е организирана въз основа на класическия хронологичен принцип. Изложението е събрано в 3 глави, посветени на трите обособени от авторката последователни етапи, през които преминава развитието на френско-османските отношения през изследвания период. Главите имат донякъде сходна структура. Всички те започват с обзор на двустранните отношения през съответния времеви отрязък, като едва след това се преминава към разглеждане на дейността на френските специалисти. За най-изявените и колоритни фигури сред тях като граф Боневал (Ахмед паша), барон Дьо Тот, Шоазьол-Гуфие и др. са заделени отделни параграфи или под-параграфи. С оглед спецификата на темата, тази композиция, макар и малко монотонна, ми се

струва удачна. Според мен тя е позволила на А. Петкова да се справи много добре със своята задача, а именно - да осветли и анализира както тенденциите в „османската“ политика на Франция от XVIII - началото на XIX в., така и ролята на военните съветници за осъществяването на тази политика.

Приносителите на докторантката – наред с въведените от нея в научен оборот нови източници – виждам в две главни направления. Преди всичко, дисертацията дава възможност да се проследи еволюцията на френската политика спрямо Османската империя в продължение на един близо стогодишен период. От сравнително пасивна и тепърва осъзнаваща ползите от военното съветничество при султана през първата половина на XVIII-ото столетие, след т.нар. Дипломатическа революция от 1756 г., както авторката показва, тази политика преминава в една качествено нова и много по-активна фаза, при която на взаимодействието с османците вече се гледа като на фактор, поддържащ „баланса на силите“ в европейски мащаб, в противовес главно на Русия и на Англия. Съответно, на изпращаните през този период в Османската империя свои военни мисии Версай възлага надеждата да служат като инструмент именно на тази „балансираща“ стратегия. 80-те г. на XVIII в. обаче, въпреки че съвпадат с кулминацията на френското военно-експертно присъствие в Ориента, в същото време маркират и края на епохата на „баланс на силите“. Оттогава насетне, и особено след Френската революция от 1789 г., Османската империя все повече се превръща в „разменна монета“ в отношенията на Франция с останалите водещи европейски страни. Така френско-османското приятелство, включително и в областта на военното сътрудничество, постепенно бива преосмислено; френската политика на поддържане целостта на Османската империя е разколебана; раждат се нови проекти за подялба на османските владения, като в един момент (при Египетския поход на Наполеон) се стига и до пряк интервенционизъм. Всички тези обстоятелства, констатира авторката, водят до загуба на позициите, извоювани от Франция по време на Стария режим, и до чувствително отслабване на френското влияние върху османците. Другото несъмнено постижение на дисертацията се състои в подробното очертаване на дейността на френските съветници в Османската империя в тяхното двойно амплуа на армейски експерти и едновременно с това - на дипломати. Разкрити са както пионерската роля на французите за укрепването на османската отбранителна система и за реформирането на османските въоръжени сили, така и решаващият начален тласък, който те дават за европеизирането на османското образование. В сферата на дипломатията пък съветниците са представени не просто като обикновени изпълнители, но и като творци на френската източна политика, а някои от тях – и като нейни теоретици и идеолози. Авторката не пропуска да акцентира и върху по-дълготрайното, стратегическо значение на френските военни мисии. Тя изтъква, че натрупаните в рамките на тези мисии богати наблюдения и практически опит подпомагат формирането на френската „османска“ политика и в по-късно време, а някои проекти, замислени и лансирани от френските съветници при Портата в края на XVIII в. (като например този за Сеуцкия канал), се оказват сред най-мащабните инженерни начинания, реализирани през втората половина на следващото столетие.

Към труда на Антоанета Петкова имам и някои бележки. Повечето от тях са по-скоро „технически“ – става дума за някои пропуски в библиографията; за необходимостта от по-ясно дефиниране на определени понятия (например „Дипломатическа революция“), за изчистването на някои повторения, а и за нуждата от по-отчетливо формулиране на изводите, които много често просто „потъват“ сред

обилната фактология. Имам обаче и някои препоръки по същество. Мисля например, че текстът само би спечелил, ако в него бъде включен и един кратък преглед на отношенията между „Лилията“ и „Полумесеца“ и преди 1730 г. – нещо, за което сега в дисертацията се споменава съвсем бегло. Началото на „специалните“ френско-османски отношения, както е добре известно, е положено още през първата половина на XVI в., когато между Франция и Османската империя де факто се сключва първият в ранно-модерната европейска история „неидеологически“ съюз между една християнска и една мюсюлманска държави – съюз, който веднага предизвиква гневни реакции у част от съвременниците и е квалифициран от някои от тях като „нечестив“ и дори „светотатствен“. От това време всъщност датира и сблъсъкът между „про“ и „анти“ османската линии във френската политическа мисъл. Ето защо смятам, че предложната от мен ретроспекция би допринесла за по-пълното осмисляне както на континюитета, така и на промените, които френската политика към Османската империя претърпява през разгледания от г-жа Петкова период. Смятам, също така, че текстът би могъл да се допълни и с още някои елементи. Повече внимание според мен заслужава например въпросът за институционалните механизми за изработване на френските външно-политически решения и за степента на автономност на онези, които ги провеждат „на терен“ (в случая – френските военни съветници). Надявам се обаче, че авторката ще продължи своите проучвания и че след време дисертацията ѝ ще прерастне в една стойностна монография, в която ще бъде заделено по-специално място и на тези въпроси.

В заключение мога да кажа, че пред нас е един амбициозен и интелигентно написан труд, който хвърля нова светлина върху важна страница от историята на контактите между Западна Европа и Балканите през XVIII-ото столетие. Достоинствата на този труд ми дават основания да гласувам положително за това, на неговата авторка да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

Доц. д-р Олга Тодорова

17.04.2015 г.

София